

جدید

قانون صدور چک

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پول شویی
اداره مطالعات و مقررات بانکی

عناوین مباحث:

تاریخچه مختصر

تعریف چک و رژیم حقوقی حاکم بر آن

انواع، ارکان و طرفین (عناصر) چک

برخی احکام و نکات حقوقی پیرامون چک

نوآوری‌ها و تغییرات اصلاحیه جدید قانون صدور چک

آخرین شرایط، ضوابط و مقررات اعطای دسته چک، ممنوعیت‌ها و مجازات‌ها

چک تضمینی و الزامات حاکم بر آن

قانون تجارت ایران در سال ۱۳۱۱ به تصویب رسید. برای اولین بار نیز از "چک" در همین قانون سخن به میان آمد.

در سال ۱۳۳۱، قانون گذار با توجه به توسعه روزافزون گردش چک در بین مردم، برای نخستین بار **قانون صدور چک** مشتمل بر ۱۲ ماده و ۵ تبصره را به تصویب رساند.

در سال های ۱۳۳۱ تا ۱۳۴۴، قوانین مختلفی راجع به چک های بلامحل و چک های تضمین شده به تصویب رسید که از آن جمله می توان به **لایحه قانونی راجع به چک های بی محل** مصوب سال ۱۳۳۷ اشاره نمود.

در حال حاضر **قانون صدور چک** مصوب ۱۶ خرداد ۱۳۵۵ با اصلاحات سال های ۷۲ و ۷۶ و ۸۲ و ۹۷ با تغییراتی از نظر توسعه جنبه های کیفری چک و تشدید مجازات ها، قبول قاعده تأخیر تأدیه و پیش بینی سامانه های اطلاعاتی به تصویب قانون گذار رسیده و مورد عمل می باشد.

تعریف چک و رژیم حقوقی حاکم بر آن

- q **قانون صدور چک** به عنوان ساختار اصلی قانونی حاکم بر فرآیند صدور، گردش و وصول چک، تعریف جامعی از چک ارائه نداده است.
- q در ماده ۳۱۰ **قانون تجارت** از چک بعنوان نوشته‌ای یاد شده که به موجب آن صادر کننده وجوهی را که نزد بانک محال‌علیه (بانکی که باید وجه را بپردازد) دارد، کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار می‌نماید.
- q اصولاً صدور اسناد تجاری عملی حقوقی مبتنی بر یک رابطه حقوقی منشأ است. صدور چک ذاتاً عمل تجاری محسوب نمی‌شود. لیکن در صدور چک نیز باید شرایط اساسی صحت معاملات شامل اهلیت، قصد و رضا، مشروعیت جهت رعایت گردد.
- q چک سندی عادی (در برابر سند رسمی) و در عین حال در حکم اسناد لازم‌الاجرا می‌باشد.
- q مهم‌ترین سند حقوقی بین‌المللی متضمن رویه‌های واحد پذیرفته شده بین‌المللی ناظر بر نحوه مواجهه با اسناد برواتی از جمله چک و رفع تعارضات احتمالی و کارسازی تعهدات ناشی از آن‌ها، **کنوانسیون مربوط به قانون متحدالشکل ژنو راجع به اسناد تجاری** مصوب ۱۹۳۱ است که تعدادی از کشورها به عضویت آن درآمده‌اند.

مهمترین ویژگی‌های چک

به عنوان یک سند تجاری (برواتی)

لازم الاجرا بودن

وصف تجریدی

چک

Cheque

ضمانت اجرای
کیفری

مسئولیت تضامنی صادرکننده
و ظهرنویسان

انواع و ارکان چک

در اصلاحات قانون صدور چک سال ۱۳۷۲ از
چهار نوع چک نام برده شده است :

چک
مسافرتی

چک
عادی

چک
تضمین
شده

چک
تأیید شده

تعریف انواع چک (بر اساس اصلاحات سال ۱۳۷۲ قانون)

چک عادی: چکی است که دارنده حساب جاری چک را بر عهده حساب خود صادر می‌کند، گیرنده وجه چک ممکن است که خود صادرکننده یا حامل چک بوده یا اینکه چک در وجه شخص معین یا به حواله کرد آن شخص صادر شده باشد. دارنده چک عادی، تضمین و پشتوانه‌ای جز اعتبار شخص صادرکننده ندارد.

۱. **چک تأیید شده:** چکی است که از طرف صاحب حساب جاری بعهده بانک صادر می‌گردد و بانک محال‌علیه تأیید می‌کند که در حساب جاری صادرکننده به میزان مندرج در چک، محل (به صورت وجه نقد یا اعتبار قابل استفاده) وجود دارد. بانک پس از تأیید مطلب مذکور، وجه را در حساب صادرکننده مسدود می‌کند و سپس آن را فقط به آورنده چک تأیید شده می‌پردازد. (از نظر برخی اساتید حقوق تجارت این چک با وجود شباهت به چک‌های تضمین شده، همان چک عادی است که با تأیید بانک، اعتبار بیشتری یافته است).

۲. **چک تضمین شده:** چکی است که بنا به تقاضای مشتری توسط بانک صادر می‌شود و پرداخت آن از طرف بانک تعهد و تضمین می‌شود. بانک‌ها بنا به تقاضای مشتریانی که حتی دارای حساب جاری هم نباشند مبادرت به صدور چک تضمینی می‌نمایند. از این چک گاهی به چک بانکی نیز تعبیر می‌شود.

۳. **چک مسافرتی:** چکی است که از طرف بانک صادر می‌شود و وجه آن در هر یک از شعب بانک یا توسط نمایندگان و کارگزاران آن قابل پرداخت است. تمامی بانک‌ها امکان صدور چک تضمینی و مسافرتی را دارند.

طرفین فرآیند صدور چک

طرفین اصلی چرخه صدور چک:

صادرکننده:

یعنی کسی که چک را نوشته و امضاء می‌کند و به دست غیر می‌دهد

بانک محال‌علیه

یعنی بانک پرداخت کننده وجه مندرج در چک

گیرنده (دارنده یا ذینفع)

اغلب شخص ثالثی غیر از خود صادرکننده است.

تغییرات قانون چک

مهم ترین نوآوری ها و تغییرات اصلاحیه سال ۱۳۹۷ قانون صدور چک

- ☐ تشدید مجازات ها و محرومیت های ناظر بر صدور چک برگشتی و سامانه محوری و سیستماتیک شدن فرآیندها
- ☐ ممنوعیت افتتاح هرگونه حساب، اعتبار اسنادی ارزی وریالی، صدور کارت بانکی، اعطای هرگونه تسهیلات و ضمانت نامه برای اشخاصی که برگشتی دارند (موارد خاص با نظر شورای تامین از موارد فوق مستثنی است).
- ☐ مسدودی کلیه حسابها، کارتها و وجوهی که تحت هر عنوان صاحب حساب در کلیه شبکه بانکی و موسسات مالی دارد به میزان مبلغ چک
- ☐ اثبات آنی اطلاعات چک های برگشتی و ثبت یا رفع سوءاثر در سامانه های اطلاعاتی مربوطه در بانک مرکزی
- ☐ انسداد مبلغ چک در حساب برای رفع سواثر چک، به یکسال تقلیل یافته است.
- ☐ انقضای مدت سه سال از برگشت شدن چک (تحت عنوان مرور زمان) سبب رفع سوءاثر از آن می شود.
- ☐ برگشتی به دلیل دستور عدم پرداخت وفق ماده (۱۴) قانون، سوءاثر محسوب نمی شود.
- ☐ اعتبار چک از زمان دریافت چک توسط متقاضی سه سال است.
- ☐ پیش بینی چک موردی و چک الکترونیکی و الزام بانک مرکزی به تدارک زیرساخت های آن
- ☐ تبادل اطلاعات برخط بین سامانه های بانک مرکزی و قوه قضاییه در رابطه با اطلاعات دعاوی چک و احکام قضایی مربوط به اعسار یا ورشکستگی .
- ☐ پیش بینی ضرورت انجام فرآیندهای اعتبارسنجی و تعیین سقف اعتباری معین برای انواع متقاضیان دسته چک قبل از اعطای دسته چک به آن ها
- ☐ ضرورت ثبت مالکیت دارنده چک در سامانه صیاد توسط صادرکننده به منظور بهره مندی از مزایای این سند تجاری
- ☐ ممنوعیت صدور چک در وجه حامل
- ☐ صدور سریع اجراییه در مورد چک های بی محل

برخی احکام و نکات پراهمیت (مورد اشاره در قانون و ضوابط مقرراتی مربوط)

از مهم ترین ضوابط اجرایی مربوط به شرایط افتتاح حساب جاری و اعطای دسته چک به متقاضیان واجد شرایط در چهارچوب قانون، «دستورالعمل حساب جاری» و دستورالعمل اجرایی ماده (۶) اصلاحی قانون (به ترتیب مصوب سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۹ شورای پول و اعتبار) می باشد. دستورالعمل های مورد اشاره دربر گیرنده موارد زیر می باشند:

☐ تعاریف حائز اهمیت

☐ شرایط افتتاح حساب جاری و اعطای دسته چک به اشخاص حقیقی و حقوقی

☐ مندرجات برگه چک و نحوه صدور و انتقال آن در سامانه های مربوط

☐ موارد عدم امکان پرداخت وجه چک و شرایط صدور گواهی نامه عدم پرداخت

☐ شرایط برداشت و انتقال از حساب جاری، بستن یا انسداد وجوه آن

☐ نکات لازم الرعایه در قرارداد افتتاح حساب جاری

☐ سایر الزامات و تکالیف شبکه بانکی و مشتریان و ضمانت اجراهای مربوط به آن

ارکان اصلی چک و مندرجات آن

قید اقلام اطلاعاتی زیر مطابق مندرجات سامانه صیاد بر روی هر برگه چک تخصیص یافته به مشتری الزامی می‌باشد:

- ☐ کلمه «چک»؛
- ☐ شناسه صیادی یکتا برای هر برگه چک؛
- ☐ اطلاعات هویتی صاحب یا صاحبان حساب؛
- ☐ شناسه حساب بانکی ایران (شبا) حساب؛
- ☐ تاریخ انقضای اعتبار چک و درج عبارت «حداکثر تاریخ زمانی معتبر قابل درج»؛
- ☐ نام و شناسه اختصاصی شعبه بانک صادرکننده دسته چک؛
- ☐ درج عبارت «کارسازی این چک منوط به ثبت صدور، دریافت و انتقال آن در سامانه صیاد است.»

ارکان اصلی چک و مندرجات آن

درج مندرجات و مشخصات زیر بر روی چک و در سامانه صیاد حسب مورد در زمان صدور چک یا ثبت انتقال آن الزامی می‌باشد:

□ اطلاعات هویتی شخص حقیقی یا حقوقی که چک در وجه وی صادر و یا به وی منتقل می‌گردد.

□ تاریخ؛

□ مبلغ؛

□ امضاء صادرکننده توأم با قید نام و نام خانوادگی امضاءکننده و سمت وی؛

□ درج علت صدور چک در قسمت «بابت» برای چک‌های صادره با مبالغ بیش از یک میلیارد ریال برای اشخاص حقیقی دارای حساب جاری غیرتجاری و بیش از ده میلیارد ریال برای اشخاص حقیقی و حقوقی دارای حساب جاری تجاری؛

بر اساس آخرین ضوابط قانونی و مقرراتی، اعطای دسته چک به اشخاص زیر ممنوع است:

- ۱- اشخاص ورشکسته **(در چهارچوب ماده ۲۱ مکرر الحاقی به قانون)؛ (سامانه سجل محکومیت‌های مالی)**
- ۲- اشخاص معسر از پرداخت محکوم‌به (در چهارچوب ماده ۲۱ مکرر الحاقی به قانون)؛ (سامانه سجل محکومیت‌های مالی)
- ۳- اشخاص دارای چک برگشتی رفع سوءاثر نشده (در چهارچوب ماده ۲۱ مکرر الحاقی به قانون)؛
- ۴- وکیل/نماینده صادرکننده (امضاءکننده) چک برگشتی (رفع سوءاثر نشده) از طرف اشخاص صاحب حساب در چهارچوب قانون؛
- ۵- مشمولین موضوع بند «ج» ذیل ماده (۷) قانون؛
- ۶- اشخاصی که بنا به رأی قطعی مراجع قضایی حسب مفاد قوانین مربوط از جمله موارد مقرر در قانون، به محرومیت از داشتن چک محکوم شده‌اند؛ **(سامانه سجل محکومیت‌های مالی)؛**
- ۷- شخصی که کمتر هشتاد درصد از مجموع تعداد برگه‌های آخرین دسته چک اعطایی به وی، به بانک ارائه و یا در سامانه صیاد ثبت شده باشد.
- ۸- هر شخصی که با توسل به شیوه‌های متقلبانه مبادرت به دریافت دسته چکی غیرمتناسب با اوضاع مالی و اعتباری خود کرده یا دریافت آن توسط دیگری را تسهیل نماید، به مدت سه سال؛
- ۹- مشتری که حساب جاری وی به دلایل قانونی یا حسب تصمیم مرجع قضایی مسدود گردیده و برداشت از آن ممنوع است؛ (به استثنای موارد مسدودی بخشی از موجودی حساب) **(سامانه سجل محکومیت‌های مالی)**
- ۱۰- اشخاص ورشکسته، معسر از پرداخت محکوم به یا دارای چک برگشتی رفع سوءاثر نشده که به وکالت یا نمایندگی از طرف صاحب حساب اعم از شخص حقیقی یا حقوقی اقدام می‌کنند (در چهارچوب ماده ۲۱ مکرر الحاقی به قانون)؛

موارد عدم امکان تأدیه وجه چک و صدور گواهینامه عدم پرداخت حسب درخواست دارنده چک

۱- عدم کفایت موجودی حساب جاری و عدم امکان تأمین وجه چک از محل سایر حساب‌های صادرکننده چک در همان بانک

۲- عدم انطباق مبلغ و تاریخ مندرج در سامانه صیاد با اطلاعات برگه چک؛

۳- مؤخر بودن تاریخ چک نسبت به تاریخ اعتبار دسته چک مندرج در سامانه صیاد؛

۴- عدم انطباق امضای مندرج در چک با نمونه امضای معرفی شده توسط مشتری یا وکیل/نماینده قانونی وی در حدود عرف بانکداری؛

۵- عدم انطباق اطلاعات هویتی دارنده نهایی با هویت ذینفع چک در نتیجه استعلام از سامانه صیاد؛

۶- تشخیص اختلاف در مندرجات برگه چک در چارچوب قوانین و مقررات مربوط؛

۷- صدور دستور عدم پرداخت توسط صادرکننده یا ذینفع یا قائم مقام قانونی آنها، در چارچوب ماده (۱۴) قانون؛

۸- بسته بودن حساب جاری یا انسداد بخشی از/تمامی موجودی آن از جمله به موجب قانون، دستور مرجع قضایی یا به دستور مشتری و عدم امکان تأمین وجه چک از محل سایر حساب‌های صادرکننده چک در همان بانک به شرح مندرج در بندهای ۶-۶ و ۶-۷ این دستورالعمل به گونه‌ای که امکان پرداخت وجه چک بطور کامل میسر نباشد؛

۹- قلم خوردگی در متن چک (در صورت فقدان ظهرنویسی مرتبط با تصحیح قلم خوردگی)؛

۱۰- سایر موارد به موجب قوانین و مقررات موضوعه؛

مطابق اصلاحات سال ۱۳۸۲ قانون صدور چک، وجوه چک‌های پرداخت نشدنی (بلامحل) عمدتاً به سه طریق قابل وصول است:

روش‌های وصول وجه چک برگشتی

طرح شکایت در دادسرا

مراجعه به محاکم حقوقی

تقاضای صدور اجرائیه از اداره ثبت

دارنده چک در انتخاب هر یک از این روش‌ها برای وصول چک اختیار دارد و اگر بخواهد از طریق حقوقی یا کیفری اقدام کند، ناگزیر باید در مراجع قضایی ذیصلاح طرح دعوی کند.

چک هایی که از طریق کیفری قابل اقدام نیستند:

چک بابت تضمین

۵

چک دارای سررسید (وعده دار)

۱

چکی که بابت معاملات نامشروع
مثل بهره ربوی صادر شده است

۶

چک بدون تاریخ (تاریخ سفید)

۲

چکی که ۶ ماه از تاریخ سررسید آن گذشته
باشد بدون آنکه برگشت خورده باشد

۷

چک سفید امضاء

۳

چکهایی که ۶ ماه بعد از برگشت خوردن
اقدامات قضایی بر روی آنها انجام شود

۸

چکی که در آن به صورت توافق
جداگانه ای، مشروط باشد

۴

مجازات‌ها و محرومیت‌های ناظر بر صدور چک بلامحل:

ماده ۵ مکرر الحاقی به قانون:

بعد از ثبت غیرقابل پرداخت بودن یا کسری مبلغ چک در سامانه یکپارچه بانک مرکزی، این سامانه مراتب را به صورت برخط به تمام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری اطلاع می‌دهد. پس از گذشت بیست و چهار ساعت کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری حسب مورد مکلفند تا هنگام رفع سوء اثر از چک، اقدامات زیر را نسبت به صاحب حساب اعمال نمایند:

الف- عدم افتتاح هرگونه حساب و صدور کارت بانکی جدید؛

ب- مسدود کردن وجوه کلیه حساب‌ها و کارت‌های بانکی و هر مبلغ متعلق به صادرکننده که تحت هر عنوان نزد بانک یا مؤسسه اعتباری دارد به میزان کسری مبلغ چک به ترتیب اعلامی از سوی بانک مرکزی؛

ج- عدم پرداخت هرگونه تسهیلات بانکی یا صدور ضمانت نامه‌های ارزی یا ریالی؛

د- عدم گشایش اعتبار اسنادی ارزی یا ریالی.

تبصره نخست ماده (۵) مکرر الحاقی به قانون صدور چک

چنانچه اعمال محرومیت‌های مذکور در بندهای (الف)، (ج) و (د) در خصوص بنگاه‌های اقتصادی با توجه به شرایط، اوضاع و احوال اقتصادی موجب اخلال در امنیت اقتصادی استان مربوط شود، **به تشخیص شورای تأمین استان** موارد مذکور به مدت یک سال به حالت تعلیق در می‌آید. آیین‌نامه اجرائی این تبصره با در نظر گرفتن معیارهایی مانند میزان تولید و صادرات بنگاه و تعداد افراد شاغل در آن ظرف مدت سه ماه از لازم‌الاجراء شدن این قانون به پیشنهاد مشترک وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

نکاتی در رابطه با آیین‌نامه اجرایی تبصره ۱ ذیل ماده (۵) مکرر الحاقی به قانون صدور چک

در **اصلاحیه سال ۹۷ قانون صدور چک** بر خلاف موضوع بدهی غیر جاری اشخاص که مساعدت‌های مختلفی جهت تعیین تکلیف آن و رهایی از محرومیت‌های مربوط در ضوابط و مقررات ابلاغی بانک مرکزی تصویب گردیده است، به استثنای تبصره قانونی صدرالذکر در رابطه با بنگاه‌های اقتصادی خاص و تعدیل نسبی برخی راه‌های رفع سوءاثر، مساعدت یا معافیت خاص دیگری در جهت رهایی از محرومیت‌ها و محدودیت‌های ناشی از چک برگشتی، پیش‌بینی نگردیده است.

آیین‌نامه اجرایی فوق متضمن شرایط بنگاه‌های اقتصادی مشمول و نحوه اقدام در این رابطه، اخیراً توسط دولت تصویب و ابلاغ گردیده است.

فرآیندهای مربوط به صدور، گردش و تسویه چک در قانون جدید

- ✓ ارائه دسته چک به مشتریان صرفاً از طریق سامانه صدور یکپارچه چک (صیاد) نزد بانک مرکزی
- ✓ اطمینان از صحت مشخصات متقاضی با استعلام از سامانه نظام هویت سنجی الکترونیکی بانکی (نهاب)
- ✓ دریافت گزارش اعتباری از سامانه‌های اعتبارسنجی یا رتبه‌بندی اعتباری و تعیین سقف اعتبار مجاز متقاضی
- ✓ اختصاص شناسه یکتا و مدت اعتبار (حداکثر ۳ سال) به هر برگه چک

اعتبارسنجی و محاسبه سقف اعتبار منقاضی دسته چک

سقف اعتبار مجاز متقاضی دسته چک اعم از اشخاص حقیقی دارای حساب جاری غیر تجاری، اشخاص حقیقی دارای حساب جاری تجاری و اشخاص حقوقی، حسب مورد با توجه به انفرادی یا مشترک بودن حساب و نیز **متناسب با نتایج گزارش اعتباری و امتیاز اعتباری دریافتی از شرکت‌های اعتبارسنجی و یا گزارش رتبه‌بندی دریافتی از مؤسسات رتبه‌بندی اعتباری**، توسط سامانه صیاد بر اساس شیوه‌نامه‌ای که توسط بانک مرکزی تدوین و به تصویب شورای پول و اعتبار می‌رسد، محاسبه خواهد شد.

تا قبل از ابلاغ شیوه‌نامه یاد شده صرفاً رتبه اعتباری و یا امتیاز اعتباری مذکور به متقاضی اعلام می‌گردد.

سایر احکام و تکالیف قانون جدید

- ☐ ضرورت ثبت هویت دارنده، مبلغ و تاریخ مندرج در چک برای شناسه یکتای برگه چک توسط صادرکننده برای صدور هر برگه چک
- ☐ ممنوعیت صدور و ظهرنویسی چک در وجه حامل از زمان اعلام بانک مرکزی
- ☐ ضرورت ثبت هویت شخص جدید برای همان شناسه یکتای چک در سامانه صیاد به منظور انتقال چک به دیگران
- ☐ تسویه چک صرفاً در سامانه تسویه چک (چکاوک) طبق مبلغ و تاریخ مندرج در سامانه در وجه دارنده نهائی چک بر اساس استعلام از سامانه صیاد

ضمانت اجرا: ← **عدم ترتب احکام و آثار قانون بر چک و عدم پرداخت وجه آن از طرف بانک**

نحوه رفع سوء اثر از چک‌های برگشتی

مجازات‌های مقرر در قانون

هر شخصی که با توسل به شیوه‌های متقلبانه مبادرت به دریافت دسته چکی غیرمتناسب با اوضاع مالی و اعتباری خود کرده یا دریافت آن توسط دیگری را تسهیل نماید، **به مدت سه سال از دریافت دسته چک، صدور چک جدید و استفاده از چک موردی محروم و به جزای نقدی درجه پنج قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود** و در صورتی که عمل ارتكابی منطبق با عنوان مجرمانه دیگری با مجازات شدیدتر باشد، مرتکب به مجازات آن جرم محکوم می‌شود.

در صورت تخلف از هر یک از تکالیف مقرر در این قانون **برای بانک‌ها یا مؤسسات اعتباری اعم از دولتی و غیردولتی، کارمند خاکی و مسؤول شعبه مربوط حسب مورد با توجه به شرایط، امکانات، دفعات و مراتب به مجازات‌های مقرر در ماده (۹) «قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۷/۹/۱۳۷۲» محکوم می‌شوند** که رسیدگی به این تخلفات در صلاحیت بانک مرکزی است.

چک موردی

(ضوابط مقرراتی)

نوعی از چک که به صورت موردی، در چهارچوب قانون و ضوابط ابلاغی بانک مرکزی، بدون ضرورت رعایت الزامات مربوط به اعتبارسنجی و تعیین سقف اعتبار متقاضی، صرفاً به اشخاص فاقد دسته چک اعطا می گردد.

سایر ضوابط و الزامات ناظر بر چک های عادی، در مورد چک موردی نیز لازم الاجرا می باشد.

ضوابط مقرراتی چک موردی در بانک مرکزی در دست اقدام بوده و پس از تصویب مراتب در مرجع ذیصلاح، جهت اجرا به شبکه بانکی کشور ابلاغ می گردد.